

Az 1937 és 1938 közt működő ellenzéki tömörüléshez, a Márciusi Fronthoz* vezető utak mai szemmel nézve igen szövevényesek. Ehelyütt csak utalhatunk a Bartha Miklós Társaság közéleti tematikájú előadásaira, a felvidéki Sarló mozgalom valóságfeltárására vagy a magyarországi falukutatás – harmincas évek derekára már több komoly műhellyel rendelkező – munkacsapataira. Utóbbiak közül emeljük ki a Szegedi Fialok Művészeti Kollégiumát (ahol többek között Erdei Ferenc és Ortutay Gyula is pallérozódott), illetve a leghosszabb ideig működő magyar falukutató közösséget, a Sárospataki Református Kollégium faluszemináriumát (1931–1951). Meg kell említenünk a Horthy-kori szociográfiai írás – zavarba ejtő karrierutat befutó – úttörőit is: Oláh György *Hárommillió koldusának* (1928) címe szállóigévé vált, Milotay István *Ismeretlen Magyarország* című munkájára (1930) pedig néhány évvel később a népiek Sárközi György által koordinált csapata igyekezett reflektálni (ahogy az a még ma is működő Magyarország felfedezése sorozat neve érzékelteti).

A jobboldali kötődésű közírók mellett egy baloldali szépíró, Nagy Lajos is maradandót alkotott *Kiskunhalom* című (1934), mára kissé elfeledett munkájával. A valóságfeltárás irányából a politika irányába tett lépésként értékelhetjük a Németh László mellett Rajniss Ferencnek is teret adó két *Debreceni Diétát* (1935, 1936), illetve már csupán a névválasztás okán is szólnunk kell a Márciusi Fialok Bajcsy-Zsilinszky Endréhez és Nemzeti Radikális Pártjához (1930–1936) kötődő csapatáról (pl. Féja Géza, Talpassy Tibor, Katona Jenő, Simándy Pál és Sértő Kálmán is ide tartozott). A népiek politika irányába tett újabb tétova lépése volt már az „új szellemi front” 1935-ös kísérlete is, s bár Zilahy Lajos akciója csupán egy Gömbös Gyula miniszterelnökkel közösen elköltött vacsorát eredményezett, hihetetlen utóélete miatt mégis megkerülhetetlen az esemény. Végül, de nem utolsósorban helye van a felsorolásban a Magyar Szociáldemokrata Párt Takács Ferenc vezette „frakciójának” (hogy a pártnyelv zsargonját kölcsönözzük ehelyütt), illetve a különböző kommunista ifjúsági szervezkedéseknek is.¹

Utóbbi csoport kapcsán máris az értelmezési keretek kényes kérdésénél köntünk ki. Alapvetően két markáns hagyományt különböztethetünk meg: egy olyan megközelítést, amely a kommunistaszimpatizáns egyetemisták szerepét hangsúlyozza a mozgalomban és a vele polemizáló népi mesternarratívát, vagyis a népi írók szerepének exponálását a Márciusi Front létrejöttében és működésében. Az első értelmezési keret a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusán, 1935-ben meghirdetett népfrejtópolitikából eredeztethető. Ez a program világorradalom helyett kommunista vezetőségű antifasiszta összefogás mellett tett hitet, s a később hatalomra

* A tanulmány az MTA Humán Tudományok Kutatóházában 2017. december 1-jén Márciusi Front 80: sokrétű problémák – újszerű megközelítések című tudományos szimpózium nyitólőadásának írott változata.

1 SALAMON Konrád, *Utak a Márciusi Front felé*, Bp., Magvető, 1982; NÉMEDI Dénes, *A népi szociográfia 1930–1938*, Bp., Gondolat, 1985; BARTHA Ákos, *Populizmus, népiség, modernizáció: Fejezetek a kelet-közép-európai politikai gondolkodás 20. századi történetéből*, Bp., MTA Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet, 2017.

került kommunisták e látószögből értelmezték a második világháború eseménysorát is. Ideológiai alaplúnak hazánkban a Márciusi Frontban is tevékeny Kállai Gyula 1948-ban született, sok kiadást megért könyve, *A magyar függetlenségi mozgalom* tekinthető, melynek 1965-ös, a Kossuth Kiadó gondozásában megjelent verziója az időkereteket már címében is jelölte: 1936–1945. Mivel Kállai a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöki tisztét is ellátta 1957-től egészen 1989-ig, a Márciusi Front már csak személye által is a Hazafias Népfront elődjeként értelmeződött.

A magyarországi szocializmus felpuhulásának idején ezen a mesternarratíván repedések keletkeztek, ekképp 1987-ben Pintér István már szükségét érezte leszögezni, hogy a KMP szerepének hangsúlyozása „nem a kommunisták utólagos erőlködése, hanem történelmi valóság”.² Ez a kitétel elsősorban Borbándi Gyulának szólt, aki *A magyar népi mozgalom* című alaplúnak magyar kiadásában felrótta, hogy „a magyarországi párttörténetírás szereti úgy beállítani a dolgot, mintha a Márciusi Front tizenkét pontja kommunista sugallatra jött volna létre, illetve annak a népfrontpolitikának a következménye volt, amelyet a párt akkor követett. [...] A kommunista szerep [...] legfeljebb közvetett, de nem közvetlen volt” – vélekedett a magyar népi mozgalom emigrációban élő monográfusa, elsősorban Kovács Imre közléseire hivatkozva.³ A témával legelmélyültebben foglalkozó történész, Salamon Konrád a nyolcvanas években még Pintér és Kállai mesternarratíváját követte, ám 2016-ban már teljesen más következtetésre jutott: „konzervatív reformprogramnak” minősítette a Márciusi Front terveit.⁴

A fentiekből fakadóan aligha meglepő, hogy a mozgalomtörténetben is két csoportot szükséges kiemelni: a budapesti és a debreceni egyetem kifejezetten marxista tájékozódású fiataljait és a népi írókat. A két társaság között Kovács Imre személye jelentette az összekötő kapcsot. *A néma forradalom* későbbi szerzője a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem hallgatója volt, s itt több olyan fiatalal is megismerkedett (Tettamanti Károly, Pollner György, Porga György), akiket Pintér „népfrontos törekvéseket támogató csoportnak” nevezett. Kovács ráadásul a Hársfa utcai Diákok Házában lakott – többek között Donáth Fe-

2 „Manapság a Márciusi Front megalakulása és működése is jórészt a népi írók nevéhez kötődik, jórészt elsikkad belőle az a kezdeményező, sőt, a mozgalmat életre hívó és életben tartó szerep, amit a KMP irányította baloldali diákifűség betöltött. Ezért fontos, hogy a maga helyére tegyük e fontos eseményt, s benne is kiemeljük a KMP szerepét, amely nem a kommunisták utólagos erőlködése, hanem történelmi valóság.” PINTÉR István, *Márciusi Front*, Bp., Kossuth, 1987, 65.

3 BORBÁNDI Gyula, *A magyar népi mozgalom: a harmadik reformnemzedék*, New York, Püski, 1983, 249.

4 A Márciusi Front „részben a kommunisták által megvalósított reformtörekvés” volt. SALAMON Konrád, *A Márciusi Front*, Bp., Akadémiai, 1980, 122. (Ha külön nem jelzem, dolgozatom adatai e munkából, illetve Pintér István fenti kötetéből származnak.) Vö. „Itt egy olyan konzervatív reformprogramról van szó, amely a céljai érdekében átmenetileg radikális módszereket is hajlandó vállalni.” SALAMON Konrád, *A Márciusi Front mai szemmel* = ÜÖ, *Parasztsors – magyar sors*, Bp., Hítel, 2016, 128.

renchez hasonlóan –, ami a későbbi egyeztetéseket jelentősen megkönnyítette. Ami a konkrét előzményeket illeti, 1937 tavaszán a diákok előzetes egyeztetés után felkeresték a népi írókat azok törzshelyén, vagyis a Centrál Kávézóban, hogy felújítsák a tartalommal töltsék meg az Egyetemi Kör egyik elfeledett szokását, a március 15-i megemlékezést.

Az írók örömmel fogadták a tervet, így megkezdődtek a gyakran éjszakába nyúló egyeztetések a program tartalmáról. Végül mind fellépésük nevében, mind a főelőadók személyében sikerült megállapodniuk. A nevek alapján következtethetünk a kiválasztás szempontjaira. Zilahy Lajos személye – mint a visszaemlékezések is megerősítik – biztosítékot jelentett a hatósági engedélyre, hiszen az író a korszak ünnepeit közszereplője, egyik legolvasottabb szerzője volt. Féja Géza nemcsak közismertsége, de lehengerlő előadásmódja is fontos lehetett, Kovács Imre pedig a hivatalosságok által is elismert falukutatóként jelentett kapcsolatot az Egyetemi Kör felé.

A szervezőket is meglepte az 1937. március 15-én a Nemzeti Múzeum előtt és a környező utcákban összegyűlt tömeg. Ezekben a napokban ugyanis nemcsak a szociáldemokrata párt tartott sok ezer főt felvonultató gyűlést, de hivatalos megemlékezéseket is rendeztek, ráadásul a Turul Szövetség politikai potentátok által is megtisztelt délelőtti rendezvénye botrányba fulladt, mivel a Vigadóban összesereglett fiatalok egy ismert botrányhős diákvezér szabadon bocsátását kezdték követelni. „Délelőtt Kémeri Nagy Imre volt az új Kossuth. Délután ötezer magyar tett hitet az új földbirtokreform s a Duna-konföderáció mellett. Kié legyen hát a porond?” – tette fel a költői kérdést két nappal később Féja Géza beszédes című (*Március hívői és kufárai*) publicisztikájában a *Magyarország* hasábjain. A Múzeumkertet ellepő tömeget nem lehet függetleníteni az egyetemisták kitartó szervezőmunkájától, akik éjt nappallá téve plakátoltak, amellet, hogy természetesen baráti körben is aktívan hirdették a tüntetésszámba menő „megemlékezést”.

Az egybegyűlteket az Egyetemi Kör elnöke köszöntötte, majd Zilahy beszélt, leszögezve, hogy „nem ünnepelni, hanem vádolni jöttünk”. A színpadias kezdés ellenére beszédének legmaradandóbb részében a gondolatok elsőbbségét hangsúlyozta az indulatok helyett. Féja a tőle megszokott hevességgel vezette le „1848 bűneiből” korának nyomorúságát és hibásnak tartott politikáját, végezetül Kovács Imre felolvasta a Márciusi Front tizenkét pontját. A jelenlévők nagy ovációval fogadták a követeléseket, vagyis

- „1. Az ország demokratikus átalakítását.
2. A gondolat-, szólás-, sajtó-, gyülekezési és szervezkedési szabadságot.
3. Az általános, egyenlő és titkos, minden korrektívum nélküli választójogot.
4. Az országgyűlési képviselők összeférhetetlenségének legteljesebb betartását: országgyűlési képviselő ne vállalhasson igazgatósági, érdek-képviselési stb. tagságot.
5. Az 500 kat. holdon felüli birtokok kisajátítását.
6. A bankok, kartellek és monopóliumok magyarságsorvasztó uralmának megszűnését.

7. A progresszív adórendszer bevezetését.
8. Munkát minden dolgozni akaró magyar számára; a 40 órás munkahét bevezetését a szellemi és fizikai munkában egyaránt, az álláshalmaz és mamutjövedelmek megszüntetését.
9. A minimális munkabér megállapítását a biológiai létminimum felett.
10. A dolgozók gazdasági vonatkozású szervezkedésének szabadságát.
11. Az alsóbb néposztályok érdekében a közép- és főiskolákon a progresszív tandíjrendszer és minőségi szelekció bevezetését.
12. A magyar revíziót: a Duna-völgyi népek számára a hovatarozandóság kérdésében az önrendelkezési jog tiszteletben tartását. A pánszláv és pángermán imperialista törekvésekkel szemben a Duna-völgyi öncélúság és konföderáció gondolatának megvalósítását.”⁵

A programban tehát szó esett az ország demokratizálásáról, a szabadságjogok kiszélesítéséről, a vágyott általános, egyenlő és titkos választójogról és a képviselői összeférhetetlenségről is. Természetesen előkelő helyen szerepelt a radikális földbirtokreform, a kapitalizmus vadhajtásainak lenyesegetése, a progresszív adórendszer és – ekkoriban nem reális követelésként – a 40 órás munkahét is. A minimálbér, a tandíjrendszer visszásságai, a „magyar revízió” ügye sem maradt ki, utóbbi tekintetében hangsúlyozva a „pánszláv és pángermán imperialista törekvésekkel szembeni” Duna-völgyi öncélúságot és a konföderációs gondolatot. A korszak fő külpolitikai kérdésében a Márciusi Front mérsékelt nézeteket vallott, és az etnikai revízió álláspontjára helyezkedett. Mégis a 12. pont váltotta ki a leghevesebb vitát kommunista-szimpatizáns körökben, ám nem a revízió, hanem a felemlegetett pánszláv-veszély miatt. Az előzetes tárgyalások során azonban Kovács szívósan ragaszkodott ehhez a kitételhez.⁶

A korabeli sajtó által rögtön országos hírűvé emelt Március Frontot három folyóirat vallotta magáénak: a *Válasz*, a *Híd* és a debreceni *Tovább*. Mérsékeltlen támogatta a csoportot a kiscgazdapárthoz kötődő *Kelet Népe*, ugyanakkor a mozgalmat üdvözölték a liberális lapok is (*Magyarország*, *Pesti Napló*, *Az Est*, *Esti Kurír*, *Ujság* stb.).

A liberális orgánumok később is nagy terjedelemben számoltak be az írópekről, bár a népiek melletti kiállítás nem volt mentes a torzsalkodásoktól. Az *Ujság* 1937. augusztus 15-i számának címlapján például Zsolt Béla a vérvád-versével (*Solymosi Eszter vére*) elhíresült Erdélyi József összes műveinek kiadását hánytorgatta fel, amit a Márciusi Front a Bartha Miklós Társasággal (BMT) közösen vállalt. A BMT egyébként támogatásáról biztosította a szervezetet, s szolidaritását fejezte ki a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége is, ami azért volt jelentős, mert az egyetemi körök csúcsszervezeteként a MEFHOSZ-nak komoly befolyása volt a diákok körében.

5 Közli: BATA Imre, *A Márciusi Front emlékezete*, Irodalomtörténet, 1974/4, 962.

6 A követeléseket a realitásokhoz mérve, nemzetközi kontextusba helyezve értékeli: ROMSICS Ignác, *A Márciusi Frontról – 70 év távlatából* = R. I., *Történelem, történetírás, hagyomány*, Bp., Osiris, 2008, 288–293.

Felemás volt a helyzet a munkáspártoknál. A *Népszava* nemcsak támogatta az üldözött írókat, de fórumot biztosított Veres Péter számára, aki 1937. október 17-én már *A Márciusi Front jelentőségéről* cikkezett a munkáslapban. Fél évvel korábban, április elején Peyer Károly pártgyűlésen méltatta a Márciusi Frontot, Kéthly Anna pedig május közepén a képviselőházban kelt a népiek védelmére.

A szociáldemokrata párt orgánuma ugyanakkor 1938. január 11-i számában elítélte a politikai vándorlását ezekben az esztendőkből kezdő Matolcsy Mátyás fel-tűnését „a Márciusi Fronton”, ráadásul az SZDP érezhetően rossz néven vett volna egy új politikai riválist. A nem kívánt konkurenciától való félelemmel magyarázható a kisgazdapárt sajtójának visszafogottsága, hallgatása is, amit csak az íróperek ide-jén, 1937 őszén tört meg Bajcsy-Zsilinszky Endre kiállása a sajtószabadságért.

De a kommunista párt véleménye sem volt egységes. Egyrészt helyeselték a demokratikus célokat és az antifasiszta küzdelmet, másrészt rendre felhánytorgat-ták a pánszláv-veszély említését a programban. A kommunisták az erők népfrontos egységesítését támogatták volna pártalakulás helyett. „A Márciusi Front tudomá-nyos célja: a valóság reális feltárása a szociográfia útján és a valóságnak megfelelő új helyzet teremtése” – fogalmazott Kemény Gábor a kolozsvári *Korunk* hasábjain 1937 nyarán megjelent, *A magyar lelkiismeret történetéhez* című írásában. Ezt az új hely-zetet, vagyis a népfrontot körvonalazta a fiatal Kállai Gyula közel egy évvel később a Márciusi Front legradikálisabb lapjában, a *Tovább*-ban. „A fasiszmussal, a fasiszták imperialista étvágyával szemben a nemzeti függetlenség egyedüli biztosítását a leg-szélesebb és legmélyebb alapon szervezett nemzeti-népi arcvonalt nyújtja” – véleke-dett a későbbi ideológus.

A jobboldal általában elutasító volt a szervezettel szemben, noha a Turul Szö-vetség központi lapja kezdetben üdvözölte a múzeumkerti zászlóbontást. A szélső-jobboldal Rajniss Ferenc vezényletével az *Új Magyarországban* támadta a „mezítlásos márciusi demagógiát”, hazaárulást és zsidóbérencséget emlegetve.

A Márciusi Front komoly zavart keltett a diákszervezetek körében is. A buda-pesti Egyetemi Kör előbb elhatárolódott az eseménytől, ám a bejelentést öt nappal később cáfolat követte. Időközben nemcsak a debreceni Egyetemi Kör csatlakozott a fronthoz, de a debreceni Turul Szövetség Werbőczy Bajtársi Egyesülete is. Utóbb mindkét szervezet fordulata tiszavirág-életűnek bizonyult, köszönhetően hullámmó-belső erőviszonyaiknak. Ennél fontosabb, hogy az aktuális állásfoglalásokat nagy terjedelemben hozták a pesti lapok, ami a Márciusi Front ismertségének kifejezet-ten jót tett. Hasonlóan a népszerűsítést szolgálták az egymást követő előadói estek, budapesti és vidéki irodalmi délutánok, amiket gyakran csupán a hatósági engedély megszerzése miatt hirdettek politikamentes eseménynek. Ugyanakkor az írók nem voltak egységesek a tekintetben, mit is szeretnének tenni pontosan. Féja Géza, Veres Péter, Illyés Gyula a szellemi mozgalom mellett tört lándzsát, míg Kovács Imre, Er-dei Ferenc és Darvas József a politikai utat szorgalmazták.

A szempontok tisztázására hívták össze a makói találkozót 1937 októbe-rének elejére. Az összejövetelt a kommunista mozgalomban „Frigyes elvtársként”

szereplő Donáth Ferenc nyári kerékpáros túrája készítette elő, amikor is a későbbi neves agrárpolitikus több ismerősét is meglátogatta az Alföldön. Így jutott el Makóra, ahol Erdei Ferencsel megegyeztek az őszi találkozóban és annak tematikájában. Donáthék egyúttal a toborzást is megkezdték, mivel az összejövetelt az eddigieknél szélesebb alapokon képzelték el. A találkozóra végül október harmadikán és negyedikén került sor. Az első este zártkörű megbeszélést tartottak, meglehetősen romantikus körülmények közt, egy félig kész házban, másnap viszont már a Korona Szálló nagyterme adott otthont az íróknak. „Már messziről láttuk, hogy a Korona környéke olyan, akár a megszállott terület. Gépfegyveres osztaggal megerősített gyalogság vette körül, így vonultunk be az egyre népesebben áradó közönséggel. A gyűlés izzó hangulatban indult, a feszültség egyre nőtt” – emlékezett utóbb Féja Géza *Lapszélre* című posztumusz kötetének 187. oldalán. Az összejövetelen a Márciusi Front frissiben választott vezetőségének – vagyis Erdei Ferenc, Féja Géza, Illyés Gyula, Kovács Imre és Veres Péter – aláírásával jelentették meg a makói kiáltványt, mely megerősítette a márciusi 12 pontot és prioritizálta a feladatokat.

Legsürgetőbb teendőnek az általános, egyenlő és titkos választójog széleskörű szabadságjogok biztosításával megerősített bevezetését jelölték meg. „Népi demokráciát akarunk! [...] meggyőződésünk és tapasztalataink szerint csak a dolgozó néposztályoknak az állam életébe való hatásosabb bekapcsolásától remélhetjük a megpróbált magyar nemzet szellemi és anyagi megizmosodását. [...] Nem vagyunk hajlandók a magyar nép sorsát kétes parancsuralomra tülekvő diktátorokra bízni. [...] A zsidóságnak a nemzetre nézve kártékony elemeit egy perccig sem védjük, de a nemzettel közösséget vállalókat nem vagyunk hajlandók a nemzet életéből kizárni. [...] Értekezletünk kimondotta, hogy nem kíván a napi politika harcaiba beavatkozni, hanem eredeti gondolatához híven, tovább ébresztgeti a magyar társadalom történelmi felelősségérzetét és irányító eszméket nyújt a magyar közösségnek” – summázta a makói összejövetel eredményét a *Népszava* 1937. október 5-i száma. A kiáltvány a konzervatív érveléssel szemben a nép politikai érettségét hangsúlyozta, határozottan üzent a szélsőjobboldalnak és igyekezett kihúzni annak méregfogát, a zsidókérdést is, jóllehet részben átvette a koreszme retorikáját.

A lényegét illetően tehát az a döntés született, hogy a Márciusi Front „nem kíván a napi politika harcaiba beavatkozni”, helyette „irányító eszméket nyújt”. A helyi kormánypárti lap ugyanezen a napon a hallgatóság összetételének elemzésére is vállalkozott, ami a budapesti nyitórendezvény esetében nemigen kockáztatható meg.⁷ Eszerint „az előadás közönsége felerészben szocialistákból, 40 százalékban intellektuelekből állott s bár ez előadások mind a parasztkérdés körül forogtak, se kis-, se középgazdát vagy hagyományt nem lehetett a közönség soraiban látni. Az előadók igyekeztek irodalmi téren maradni, csupán Kovács Imrét kellett az ügye-

7 „A Márciusi Front Nemzeti Múzeum előtt tartott alakuló gyűlésén jelen lévő, több ezer fős fiatalság legnagyobb része alighanem kiforratlan világnézetű, a szociális igazság iránt elkötelezett, ellenzéki érzelmű fiatal volt – ennél több aligha mondható róluk.” PAPP István, *A magyar népi mozgalom története: 1920–1990*, Bp., Jaffa, 2012, 121.

letes rendőrtisztnek egyszer-kétszer figyelmeztetnie” – adott hírt a Féja Géza vezetésével Csongrádba ránduló „viharsarkosok” makói szerepléséről érezhető rosszállással a *Makói Újság*.

Az elhatározott eszmei küzdelem azonban nem mindenki számára volt kielégítő. Erdei Ferenc *A szabadság politikája* című írásában a politikai kiállásra buzdított, ez azonban csupán sajtópolémiát eredményezett (például Féja Gézával).

Folytatódtak az irodalmi műsorok is, hol saját rendezvény keretein belül, hol a legkülönbözőbb szervezetek meghívásának eleget téve. Ekképp a népiek frontja megtalálta az összhangot az Országos Függetlenségi és Kossuth Párttal, a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületével, a Cobden Szövetséggel, a Prohászka Munkaközösségekkel, a makói Toldi Miklós Bajtársi Egyesülettel, a MEFHOSZ miskolci szervezetével és a debreceni Ady Társasággal is, mindemellett, hogy még a Zeneakadémián is felléptek. Mint láthatjuk, liberális alakulatoktól kezdve a bajtársi szervezetekig bezárólag elég széles körben propagálhatták nézeteiket (egy darabig). Itt kell megjegyezni, hogy *A néma forradalom* és a *Viharsarok* miatt indított perek is a Front felé terelte a közvélemény figyelmét, és alighanem a vádlottak el is nyerték az olvasók egy részének szimpátiáját. A bírósági eljárások kapcsán az is jól érzékelhető, mennyire nem egy nyelvet beszélt a hatalom és a népiek, vagyis a vád és a védelem. Míg ugyanis a bíróság a művek tudományos jellegét vitatta, joggal, ám jogkör nélkül (tudományos kérdésekben nem volt kompetens), addig Kovács Imre az írói szerep által megkövetelt távlati igazságot nyomatékosította, a bíróságon társadalomtudósként érvelve, ám másutt – például magánlevelezésében – elismerve tendenciózusságát és politikai aspirációit. Ügyvédje, Sulyok Dezső alighanem az ellentmondások lényegére tapintott rá védőbeszédében, arról értekezvén, hogy ez a két felfogás – vagyis a radikális reformerek forradalmisága és a hivatalos Magyarország állagvédő álláspontja – „sohasem fog egymással találkozni és sohasem fogja egymást megérteni”. Hasonlóképpen vélekedett a két fél közti „kulturális különbséget” erősen hangoztató Szekfű Gyula⁸ is, jóllehet a vád alá helyezett írók ekkor már nagyvárosi középosztálybeli intellektuelek voltak, akik első vonalbeli hivatalosságok (Teleki Pál, Antal István, Hóman Bálint stb.) irányában is rendelkeztek kapcsolatokkal.

1938-ban – a felgyorsuló nagypolitikai eseményekkel összefüggésben – már egyre gyakrabban kellett a Márciusi Front tagjainak hatósági elutasítással szembeülniük, összhangban az ettől az évtől állami gyakorlattá váló jogszűkítő intézkedésekkel.⁹ Nem csak az erdélyi Vásárhelyi Találkozó mintájára elgondolt, Kecskemétre tervezett március 15-i ifjúsági találkozót nem engedélyezték, de ennek a Centrál Kávéházba összehívott előkészítő értekezletét is szétzavarta a rendőrség. Nem érdektelen felsorolni, milyen szervezetek kaptak erre a megbeszélésre meghívót a Márciusi Front mellett, hiszen ezek a csoportok mind a népiek potenciális szövetségeseinek tekinthetőek: szociáldemokrata ifjómunkások, Magyarországi Földmunkás Szövet-

⁸ BARTHA, *i. m.*, 190.

⁹ Vö. LEHOTAY Veronika, *Közjogi korlátozások Magyarországon a Horthy-korszak második felében*, Miskolci Jogi Szemle, 2011/2, 67–86. különösen: 68–73.

ség, Deák Ferenc Társaság, Bartha Miklós Társaság, Szalay László Társaság, Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, Pénzügyi Tisztviselők Országos Egyesülete, Kaffka Margit Társaság, Szabadság Baráti Kör, Kossuth Társaság, Mikes Kelemen Társaság, MEFHOSZ, Emericana, Soli Deo Gloria. Az újságok közül a *Szép Szó*, a *Vigilia*, a *Korunk Szava*, a *Századunk*, az *Ország Útja*, a *Gondolat* és a *Munka* is képviseltette magát az összejövetelen. Vagyis urbánus, katolikus, polgári radikális, marxista és avantgardista folyóiratok képviselői is megjelentek a Centrálban.

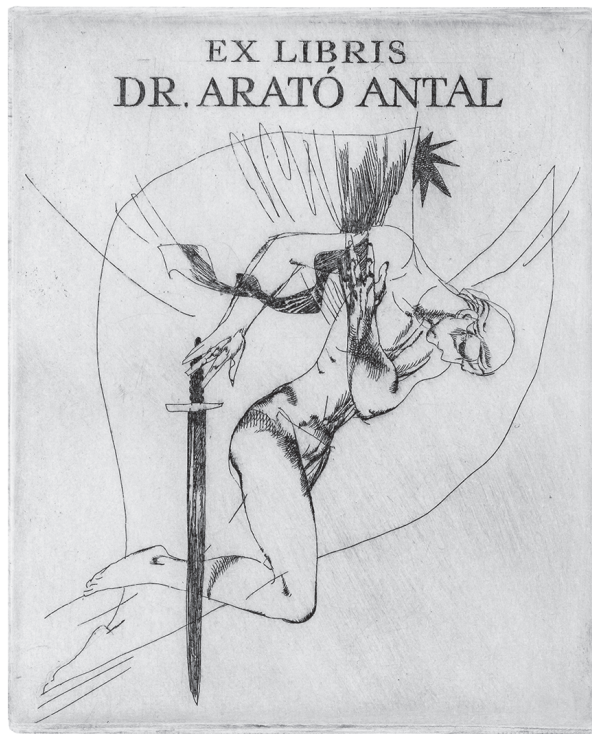
A *Pesti Napló* 1938. január 20-i tudósítása szerint „húszegynéhányan, írók és publicisták – különböző irodalmi árnyalatok képviselői – jöttek össze öt órára, amikor egy rendőr és egy detektív jelent meg a különteremben. A detektív igazoltatta az összejövetelen megjelenteket, majd felszólította őket, hogy igazolásuk után távozzanak a kávéház helyiségéből. Ezzel a detektív a rendőrrel együtt eltávozott. A Márciusi Front köré csoportosuló fiatal publicisták nagy meglepetéssel értesültek a rendőrség intézkedéséről, amely összejövetelüket engedély nélküli gyűlésnek minősítette. A felfogásuk az volt, hogy egy kávéházi összejövetelt nem kell a rendőrségnek bejelenteni, de a hatóság intézkedését kötelezőnek vették, és miután egy héttagú intézőbizottságot választottak, távoztak a különteremből. A bizottság tagjai: Bodor György, Féja Géza, Makay Miklós, Gáspár Zoltán, Szécsi Imre, Horváth Béla és Kovács Imre. E héttagú bizottság feladata lesz megállapítani, hogy hol és milyen körülmények között jöjjenek össze megint a kecskeméti országos találkozó előkészületeinek megtárgyalására.”

A bizottság azonban utóbb dolgavégezetlenül kényszerült szétoszlani. A kecskeméti találkozó sorsára jutott az 1938-ban ismét a Múzeumkertbe tervezett március 15-i budapesti demonstráció is, amit az Anschluss miatt bizonyára feszült ügyeletes rendőrkapitány az utolsó pillanatban tiltott be. Kovács Imrét ennek ellenére a lelkes tömeg az egyetemi autonómia védte Egyetem-kertbe vitte, ahol megtarthatta beszédét. Másnap ezért bekísérték a kapitányságra, és eljárás is indult ellene, miképp az 1938-as új programot aláíró Erdei Ferenc, Féja Géza, Illyés Gyula és Sárközi György ellen is.

Érdemben tehát az írás maradt a Márciusi Front egyedüli fegyvere, jóllehet ez sem bizonyult sokáig járható útnak. A *Híd* és a *Válasz* márciusi száma közölte az új programnyilatkozatot, amit azonban immáron nem szemléltek a megváltozott közhangulattal egyetemben a világpolitikai eseményekre koncentráló, nagy budapesti napilapok. A „cselekvő szándék irányítását” célul kitűző tervezet erősen hangsúlyozta a kisparasztság, a mezei munkásság és a földmunkásság azonos érdekeit, szövetkezeti társulását és a „Magyarország dolgozóinak felszabadítása” mellett tett hitet. Kinyilatkoztatták, hogy nem akarják megbontani „az osztályöntudatos munkásság sorait”, ezért a parasztság és az értelmiség felé fordítják figyelmüket. Az inkriminált pánszláv jelző is kikerült a külpolitikai krédóból, melyben osztály nélküli társadalmat vizionáltak és elítélték a diktatúra minden formáját.

Összességében az 1938-as program nyelvezete radikálisabb, mint az egy évvel korábbi, ami már csak az érte kapott több hónapos fogházbüntetésekből is le-

mérhető. Az utóvédharcokat is a radikálisok vívták, jelesen a marxista tájékozódású, kommunista kapcsolatokkal bíró debreceniek, beszédes című folyóiratuk, a *Tovább* lapjain. 1938 nyarán azonban ezt a periodikát betiltották, ahogyan a *Válasz* és a *Híd* sem működött már tovább. A Márciusi Front aktív korszaka ezzel befejeződött, noha a világháború éveiben is gyakran utaltak ténykedésére, 1945 után pedig teljesen új kontextusba – és természetesen más megítélés alá – került a csoport fellépése.

Arató Ferenc

Deák Ferenc: *Ex libris • Dr. Arató Antal*